

ПАЛА ПААРҒА ЈА ТОХ

ЧАСХЫ. Сыхтыг, сөрөн күн. Чикпек халганчы көртүк харларны киміріп ала, харалысчатхан хыралар үстүн сыйбап чөргөн. Порамзых, суух пултутыг тигірден күн өтүг нимес сустарын хайылчатхан чирге чая тастаан. Ибіре силос паза чызаан тизек чызы турган.

Мин чалгызан, азыр чолда автобус сахтап, сырыгыбызып, чолча аар-пеер пас чөргөм. Түрчеден магаа хоза шір улуғ частыг иней читкен.

— Изен. Хайдар парчазың? — сурыбысхан ол, плат пулинан тирліг хамаан чызынып ала, минзер көріп.

— Ырах нимес, Хара сугзар, — напдырғам мин.

Инейек, ыснаң хаптал парған осхас пүлес харахтарынаң минзер аңмайа көрібізіп, ганып полбаанда, пазох сурыбысхан:

— Кемнің палазызың?

Мин пабамның адын адап ширгем. Піс, танызып, хабарлас сыххабыс. Минің часкама, иней угаа чоохчы, ачычарых кизи полтыр. Аны тыңнап, мин, сырыхханым даа, эрингенім дее ундут салып, хыринда истендіре одыр салгам. Ол магаа андаг-мындаг нимелерденер үзігі чох кибеліп одырған. Піреде, улуғларның көп танығлары хоостыра, пүүл хайдаг часхы поларынанар, тамах хайди сығарынаңар чоохти хал турған. Алай амдығы наа, улуғларга таңнастыг нимелерденер, көйтүк арах күлімзіреп ала, сураглабыс турған.

— Палам, син үгрөділгіг кизи полтырзың, ол Айға читіре «ыспотнах» чөрче тіпчелер. Син ние бе ол алай пісті ле хаңыртыпчалар ба? — минзер сала китене көрібізіп, сурыбысхан иней.

— Син, сын, — тіп улуғ кізее спутниктерденер, ракеталарданар хынып чоохтағлап сыххам. Ол прай иштеп, сизікти тыңнап одырған, анаң, мин чооғым тоос салғанымда ла, туюх күлінібізіп, теен:

— Айға хайди чидіп алар ам аны, ху-

дай. А кем көртір аның Айға читкенін?
— тіп минзер сынчыhti көрібіскен.

Мин аның суриина нандыраға сіреп-тем, че чоох улам ырап, харасхы поларга чөргенде, тохтат салгам.

Инейек ол туста, сағынып алып, «по-о-ой» тіп пос-алынча хайхап, аяларын көлеткіли тудып, обаалыг чазыны кизіре харахсын сыххан:

— Пок, хайди килбинібісті анаң ол антоныстары. Көрінче бе, палам? Миниң харах таа нимее читпинче чи.

Мин харахсыныбысхам. Автобус ам даа чох полған. Піс пазох одырыбысхабыс. Орекенеем, нимее-де сағысха түзіп, сабыхсып сыххан. Мин тогыртын аның түрең омазын көріп одырғам. Тырыс парған сөк сырайы паза хыр сазы санда пір сигізонға хыза час парин көзіткеннер. Пүлес харахтары хысхаңа арам кірбіктер алтынаң көө чох, ағыри-нах хыймыраныс турғаннар. Харахтарының хахпахтары сізік полған, таң часха, таң ағырып хаңаң-да ылбыраан осхастар. Алнындағы тістері көгбезіне читіре үреглеп парғанға, ирнілері сала кимзік пілдірткеннер. Амды, сағысха түзіп, сым одырыбысханда, инейниң сырайы улам

түрең, кирі көрінген. Ол, нимее-де кизекти улуғ тыныбызып, прай хуруғ позынаң устуғына тірене, одыр салған. Мин, аның аар сағысха пастырчатханын сизін салып, чоохха тартып аларға харасхам.

— Сіреп чи ырах парчазар ба?

Иней пазын минзер көдірібіскен, че-суриимны соонаң на оңарып, нандырған.

— Э, мин ме?.. Чох, ырах нимес. Оолғымзар ааллап парчам. Мынпаң отыс пирста чуртапча, позым пу аалда чуртапчам.

— А-а-а кемнең чуртапчазар мында?
— сурыбысхам пазох.

— Чалғызан.

— Чалғызан?! — Аның улуғ чазын көре, хахап таа парғам мин. — Сірерге ниңче частыр?

— Меге-е... — сөө тартхан ол. — Пу очы паламны хырых читілігде тапхам, ол ам «Чайғы мылтыхтаң» сығара отыс үске кірер. Ниңче полча анда? О-ой, хайча даа полза, кілебин чөрерчікпін, пу ла ниңелге азах саптырыбыспаан ползам... — Хомзына чоохтанған ол. — Ус оолғым чаада халған. Апсаам олох тустарда ма-синаа саайлан парған. Оларға ылги-ыл-

ги, харах таа чох пол парғам, паарым даа түген пари. Ол пичелге кічіг күзімні тоос салғам. О-а-й,— өстеп салған иней.— Чалғыс оолғымны харындастары-пабазы чох өскіріп, аны ла кізі тиміне читір саларға тіп, чоо сіренченмін. Ам үгренип, кізі аразына кіріп алғанда, анзы даа хада чуртацаң полза. Нойма мин амды ээн чуртымны чалғызан хадар хончам, хачан өлім килерін сағып, — хараан чызыныбысхан ол, миннең хыя айланып. Аның хомзыныбысханы мині дее изі чоxtандыр сыххап.

— Хайди, оолғынар, тігі, ахча нименен улысча полар? — сурыбысхам, ноға-да кирек ахчада ла полар тіп сағына тартып.

— О, палам, улысчалар чи. Хазна улысча, оолғым улызыбохча, че кирек ахчада ба за? Ахча нойма ол. Чүреене пассаң, чылытпас, паарыңа пассаң, толыснас. Піске, кирі-хуруларға, паар тоғы ла ползын. Ис-пай кирек не піске. Иптеп ле палам палаларыңаң алчағызып, чуртаң аларчыһын. Астап-сухсап таа чөрерцікпін, оларның на аразында ползам, — мөңіс чоохтанып одырған иней.

— А, нога оолғыңарзар парып албин-

чазар? Анда чуртирчыхсар, — чөп пиргем мин. Ол минің чоогыма ирнілерінде ле сала күлін салған.

— Ол, тігі, ипчінең чуртапча. Городта өскен пала полтыр ла, — тайдыра ла нандыр пирген. — Читтер чи, ам даа сағыс кіргелек, — улуғ тыныбысхан ол, миннен хыя хайдар-ла ырах харахсыңлап.

Түрче сым одырыбысхам. Мағаа инейнің чоогыңаң прай ниме пілдістіг полған: «Я, ічезі кізі хыйыхтатса даа чалғыс палазын хайди хоптан чөрзін зе».

— Ниме тоғынча оолғыңар? — сурғам пазох.

— Олғаннар үгретче. Пилтыроп. Арса, таныс таа чөрчезер чит олғаннар? — минзер харахтарың чіктендіре көрібіскен иней.

— Михаил Пилтыров?... — табырах чоохтаныбысхам мин. — Хай, тігі, Фаяның апсағы ба?

— Я, — пазын икіп салған өрекенек, — Таныпчаттыр нооң ол олғаннарны.

Мин иледе чоох чох одырғам. Инейек ниме-де «палама... палачаама» гін сыбыхтаңчатхан, платха түүп салған

пызылахтарны паза оох халастарны ондайли салглапчатхан. Анаң минзер, паарси, хайдаг-да чылыг, іце харахтарынан күлүмзіребізіп, халас паза пызылах суныбысхан.

— Ма, палам, чіп көрдек, минің Мишам кічигде пызылахха ла хынчан, ананар идіп алгам мин аны. Көрзең хайдаг, пу хараа узуп таа полбаам, — изебізіп, кідіреде күлінібіскен инейек. Анан Мишаның чонынаңар чоохти халған. — Худайнаң, палачахтары сағам хазых өскөпчелер ле. Узбленнер, — көртем чоохтаныбысхан ол. — О, худай артых тібіспеске.

Піс азыр чолда иледе одырғабыс. Автобус орайлат турған. Мишаның іцезі, палаларынзар парчатханға чүрегі көөрөп, пазох чалахайланыбысхан. Андаг даа полза, мин, Мишаа тоғассам, іцезінің хомзынчатханын чоохтирға сағын турғам. Че тоғазыг сах андох пызы киле пирген.

Кинетін пістің тузыбыста көк сырлыгнаа «Москвич» тохтабысхан.

— О, пуларны. Изеннер-а, — көрзем, ізини азар-аснастадох, изеннезіп ала, Миша сығып одыр. Мин дее, Мишаның

іцезі дее ах-тик ле турыбысхабыс. Миша, күле-чала пас киліп, хол тутхан.

— Хайдар парчазар, хайдаң учуразып алдар? — тіп сурағлап, суулағлаан. Аның толдыра, хызыл-пулғах сырайында иреет алғаны пілдірт турған. Ол іцезінен, мишнен уғаа ачых-чарых хабарлас турған.

Түрче полып, машинадаң күрдек көгістіг, поғда арах ипчі сых килген. Мынзы Фая, Мишаның ипчізі полтыр. Ол машина хыринадох, хахтанып, чызынглап ала, изеннескен кізі полып, піссер пазын икіп салған. Соонча пазох писче частыг чазағлыг тонандыр салған, ханхара харахтыг оолах сығара хонған. Паяғы инейім, оолгычахты көрбиненөк, паарсап, иркелеп ала, пас парған. Анаң, пладынаң хаяхнаң тадылыг сиңдір салған пызылах сығар киліп, суныбысхан:

— О, иркемні, чі, палам... Тадылыг... Эк, — ахсын чахладыбысхан иней. Че оолах, іцезінің идегіне чапсыныбызып, «не хочу» тіп, уучазынаң хыя айланыбысхан. Инейек паза, чалғанып-алданын таа, чағын кір полбаан. — Че, чарир, амох парып, чай хайнадыбызарбыс. Сметен-потхы ит пирем. Анда чирзің, я,

икем, — полбаста оортахтын на ирке-
леп турган оолахты уучазы.

Палалары, хынза, чыл пазында ла
килді полар. Инейек өрінгеніне чалбы-
ран на турган, мин дее аның алнына
өрінгем. Мишаны даа хырызарын ундуг
салгам. Іцезінзер ааллап кил парчатха-
ны чахсы. Че кинетін табыс:

— Миша, одыр, орай пол парир, —
маңзырат сыххан Фая, машинаа одыр-
чадып.

Миша, мині пүүн ікінцізін ах-тик иди,
анымчохтас сыххан.

— Пис Фаяның өөрезінзер ааллап
парчабыс. Чол ырах, — искірген ол.

Іцезі, хахап ла парып, оолғынзар,
килнінзер көріп, турыбысхан.

— Хайди ам, палам... худай, минзер
килді теем, — чоохтаныбысхан соо-
наң, — ам кірбин дее парарға ба? Кіріп,
чай даа ізіп алзар, иди хайди парар,
чаян...

Миша, илчизінзер көрібізип, «че одыр,
іцез» тін чоохтан көрген.

— Че, че, Миша, чидер сагаа, ідөк
тее орайлатчабыс. Мында хайдар оды-
рар тп сағынчазың. Соонда минің кип-
азахтарым, — ирине паза ахсын даа

азарға пирбин, тарығыстыг тапсаан
Фая. Иней, арын таа парып, чүлтек ле
күлін салған.

— Ма, палам, мыны даа алып ал, —
чапсыхтыг түүнцегін оолгына сыындыр
сыххан анаң. — Сирерзер тыхтан сал-
ган полгам. Анда пызылах ниме. Пала
даа чир. Алып ал.

Че Миша даа албаан іцезінің хынып,
өрініп иткен чапсыгың. Ол, анымчохта-
зып, машинаа одырыбысхан.

Түрчеден ниик автомобиль, аалны ир-
тіп, ойымга кіре халған. Мишаның іце-
зі көрінмес парыбысхан машинаның
соонча үр көр турган. Анаң, минзер ағы-
рин айланыбызып, пыросынған на кізі
чили, чазыг көрібіскен. Аның омас ха-
рахтарында частар тітірезе көрінчет-
кеннер. Ол харахтарын сыгына чызы-
бызып, магаа, таң, ниме-де чоохтирга
ба, таң, анымчох ширерге бе иткен, че
анаң, улуғ ла тып салып, аалзар көөт-
че, аар хаалап сыххан.